

„...ha több lehetőség lett volna, több mindent lehetett volna csinálni...”

Kallós Zoltánnal beszélget Pozsony Ferenc

– *Kallós Zoltán munkássága hangsúlyosan a Mezőséghez kötődik. Mikor és hol született?*

– Én Válaszúton, 1926. március 26-án.

– *Milyen családi környezetben cseperedett fel?*

– Hát édesanyám feketelaki volt, egyszerű parasztasszony, de vele született intelligenciájú parasztlány, aki verseket is írt. És Pesten költöttek is a verseit.

– *Milyen nemzetségből származott az édesanyja?*

– Kis. Kis nemzetség. Érdekes módon már a kilencszázas években járt nekik a *Pesti Művelt Társalgó* – a parasztlányoknak. Képzeld el. A nagyapám bíró volt, úgy is hívták őt, hogy Bíró Ilona.

– *Negyvennyolc előtt feketelakiak és válaszútiak között volt kapcsolat?*

– Volt kapcsolat, mindig volt Válaszút és Feketelak között kapcsolat.

– *Édesapja válaszúti volt, édesanyja pedig feketelaki?*

– Igen, de amikor elment apám megkérni anyámat, azt mondta dédnagyapám, hogy: „eridj csak, mert dédnagyanyád is válaszúti volt”. Apám lovon járt. A nagyanyám testvérinek a férje, az is Kallós volt, az béres bíró volt Szentgothárdon, Wass gróféknál.

– *A családja 48 előtt milyen társadalmi réteghez tartozott anyjai és apai ágon?*

– Olyan középparaszt. Anyámék gazdagabbak voltak.

– *Értem, de szabadok voltak ott a feketelakiak?*

– Nem, jobbágyok voltak.

– *Melyik családhoz tartoztak, a Bánffyakhoz?*

– Nem, a Wass családhoz. Wasshoz, mert ott volt béres bíró, de mivel Szentgothárdon nem volt református templom, Feketelakra jártak templomba, református templomba. S apám elment családlátogatásra, mert az volt a szokás Feketelakon, hogy a szentgothárdiakat meghívták ebédre. S apám pont oda került ebédre nagyapámékhoz, és így jöttek össze anyámmal.

– *Mivel foglalkoztak szülei kisgyermek korában?*

– Nagypám vasutas őr volt Sajómagyaroson, nagyanyám nem tudott írni-olvasni, de a két fiát Besztercére járatta polgári iskolába – onnan Sajómagyarosról. Elvégezték a négy polgárit, mert akkor úgy volt, és mint vonatvezető dolgozott mind a kettő a vasútnál. S akkor tizenhétben, mikor bejöttek a románok, nem tették le a hűségesküt. Kirakták őket a vasúttól, s akkor elkezdtek újra gazdálkodni.

– *Zoli bácsi egyedüli gyereke volt a családnak?*

– Nem, volt még egy nővérem, s anyám még veszített még kettőt vagy hármat, mind fiúkat.

– *A nővére alapított családot, Zoli bácsi?*

– Alapított. De ő egy besszarábiai oroszhoz ment férjhez, ezért volt állandóan konfliktusunk, mert nem tanították magyarul a gyermekeket.

– *Ők hol éltek?*

– Hát először Apahidán volt vasutas a férje. Először Bonchidán volt a nagybátyja, ők úgy jöttek össze még negyvenben. Akkor jött a háború, elmentek. A nővérem jegyben volt egy magyar fiúval, egy bonchidaival, Pázsai Misivel. S találkozott a férjével, szakított, s férjhez ment.

– *Anyai ágon unokatestvérei vannak?*

– Nagyon kiterjedt volt a rokonság.

– *Édesanyjának voltak testvérei?*

– Volt két leánytestvére. Volt egy nagyobb nővére, kilenc évvel volt nagyobb mint ő, azt nem is tegezte, hanem kedezte, s volt egy húga, Anna. Mind a kettő ott volt Feketelakon férjnél. De nagy kiterjedésű a rokonság, mert a feketelaki részről nagypámnak egy testvére Buzába ment férjhez, s annak volt nyolc gyermeke. S abból kettő férjhez ment Ördögösfüzesre. Ott is nagy a rokonság, s azoknak ugye most mind unokák, dédunokák. S apám részéről, hát nagypámnak egyik testvére Visába ment férjhez szülei akaratára ellenére. Ellopták, megszökött – Kallós Mákó, Filler Mákó. Azt ki is közöcsítették, nem adtak neki semmit a ruházaton kívül, aztán mikor nagypám meghalt, nagyanyám még juttatott neki ezt-azt, pénzt.

– *Zoli bácsi, úgy érzem a szavaiból, hogy édesanyja családjának meghatározó szerepe volt a nevelésében, indításában. Ez így volt?*

– Igen. Nagyobb volt a rokonság és nagyon összetartó volt a rokonság. A Mezőségen ezek a feketelakiak, a környéken Buza meg ezek nagyon vendégszerető társaság, rokonszerető, összetartó. Szentmártonban is van rokonság.

– *Gyermekkorában járt haza Válaszútról Feketelakra a nagyszülőkhöz?*

– Sokat, sokat vakációban. Volt olyan, hogy az egész téli vakációt ott töltöttem. S nyáron is. A dédnagyapámat is ismertem. Kilencvennyolc éves volt, 1933-ban halt meg, és mesélt 1848-ról. Mert elvitték az oroszok az apjával Foschponba ökörszekérrel. Elmentek Borgóprundig, ott megpihentek, s az öregnek, üknagyapámnak dészüszüja volt, és pénz benne, s megrészegette az orosz katonákat, s azok elaludtak. S egy zsidó kocsmánál szálltak fel, s a töltésre lerakták a zsákokat, s a hátgerincen végig hazajöttek. Megszöktek, de az ökrök vagy két napig fel sem álltak lábra, úgy cseberrel vitték. Ismerték az utat, ugye voltak vásároknak, s az öregek ismerték az utat. Visszaszöktek, mert ha nem, elvitték volna Oroszországba őket. Aztán az öreg érdekes volt, mert így szidta le a gyerekeket: *csunkotárka, beszaláki*. Meg ilyet mondott, hogy *apád töke, töklevele, gyűrű fája, vaspinája, tedd az orrod cimpájára*. Aztán már süket volt, s elmentünk szüretre autóval. Hát akkor nagy dolog volt az autó. Az öreg kijön, azt mondja az anyámnak:

– Jaj, te Ilona, milyen karucátok van. Hát a lovak hol vannak?

– Az istállóba.

– Adtatok hogy egyenek?

– Adtunk.

Ment, hogy nézze meg a lovakat.

– *Zoli bácsi, az elemi iskoláit Válaszúton kezdte el?*

– Válaszúton kezdtem el az első osztályt magyarul, s aztán jött egy szorítás, az Antonescu-korszak. S aztán románul négyet, s aztán bejöttem a kolégiumba.

– *Hányban jött Kolozsvárra?*

– Hát harminc... Hetedik osztályt kezdtem '33-ban, '34, '35, '36... '37-ben. Aztán '37, '38, '39, '40 románul, aztán jött a Horthy-korszak.

– *És ott is érettségizett?*

– Nem, nem. Hatodikban megbuktam latinból, mert volt egy nagyon... hogy mondjam, ellenszenves tanár, Miklós Viktor, mi úgy is csúfoltuk, hogy mikviksegtan. Mert segédtanár volt, és úgy írta alá a nevét, és hadart is, és nem bírt engemet. Nem tudom miért. Mindig csúfolt, hogy *falu bírása*. S akkor elvágott latinból, és akkor elmentem Sepsiszentgyörgyre a líceum és képzőbe.

– *Hányadik osztályba iratkozott be?*

– Hatodikba. Megismételtem a hatodikot, mert ott nem volt latin. Ott aztán pedig ösztöndíjam volt.

– *És ott végezte el az érettségit?*

– Nem. Egy évet, mert aztán jött a front. És akkor visszajöttem. Nem kezdődött meg a tanítás itt, és akkor a nővéremmel kimentünk Pestre, és ott beiratkoztunk a tanítóképzőbe. Ott sem kezdődött meg a tanítás. Elmentem, beiratkoztam, de aztán bejöttek az oroszok. Ott vészeltem át a háborút a nővéremmel Budapesten. Beszállásoltak minket gróf Bánffy Miklósnak egyik házába a Gárdonyi tér mellett. Szemben velünk volt Klebensberg Kunó palotája, ott laktunk. Egy unokanővérem meg az anyja is ott lakott, együtt mentünk, mert vonultak a katonák, s mi Válaszútról elmentünk a katonákkal a Borsa völgyén, fel Drág felé. Úgy aztán felvittek Pestig minket. És a negyvenes években nálunk lakott dr. Szathmáry Lajos, az EMKE-nek volt az elnöke, és országgyűlési képviselő. És a bombázások miatt kint lakott nálunk a lánya az unokáival, és ő minden nap bejárt Kolozsvárra. És Pesten nála voltam, és aztán kellett jelentkezni a kolozsvári és a Szolnok-Doboka megyei leventéknek. S a parancsnokság Sopronban volt, s akkor elküldtek Sopronba, hogy jelentkezsek ott. Igen ám, de mikor mentünk az autóval, hajtották a zsidókat, és itt egy meghalva, ott is egy meghalva, levetkőztetve, lehúzva a bakancsa. Elmentünk Sopronba, a Széchenyi-palotában laktunk. S egyszer kimentünk az erdőre fát gyűjteni, hogy csináljunk egy kis tüzet, mert hideg volt.

– *A leventéket küldték ki?*

– Nem a leventéket. Én mentem ezekkel az EMKE-sekkel, mentek kiküldetésbe kocsival, hogy ők majd jelentkeznek a kolozsvári parancsnokságon. Kimentünk az erdőre, s kit látok, Ungvári Marcit, a székit katonaruhában, meneteltek. S egy csomó kolozsvári ismerőst. Hát, gondoltam, bemegyek a kaszárnyába, megkeresem. De hát nem tudtam se az ezredet, se a századot, se a szakaszt, semmit, nem találtam meg, de viszont beszéltem kolozsváriakkal, és mondták, hogy viszik ki Németországba a kiskatonákat. Hát, gondoltam, mit keressek én Németországban, visszaszöktem Budapestre. De akkor Pesten már kellett jelentkezni. Ki volt plakátolva, hogy kell jelentkezni. Bementünk, jelentkezünk Kovács Andrással, a Györfy-kollégistával, ő nagyobb volt, a filmrendező. Bementünk, jelentkezünk, s ott beosztottak, a Toldy gimnáziumba. Jártunk be minden nap, s otthon aludtunk, s napközben mentünk ki gyakorlatra katonaruhában. S akkor karácsonyra hazaengedtek, és egyszer csak... Megvolt a jegyünk, hogy menjünk színházba, de bejöttek az oroszok, be kellett vonulni karácsony estéjén. Bementünk a kaszárnyába, s kivittek kiképzés nélkül az első vonalba, Csömörrre. Hát ott mindenki a bunkerekbe volt már, jöttek, a románok jöttek ott. Én egy zon-

gora alatt aludtam, úgy emlékszem, teljes felszereléssel: T34-es, kézigránát, puska, minden, pokróc. S mi négy órát voltunk szolgálatban, s négyet pihentünk. Nem volt utánpótlás, mert körülkerítettek a románok. Hát mit tudjunk csinálni, elküldtek minket kilencünket járőrbe Andrással együtt. Tudtuk a jelszót. S az egy sváb falu volt, kérdeztünk egy leányt, hogy nem tudja, hogy lehet itt kimenni a kerepesi útra? Dehogynem, azt mondja, tudja, a bátyja SS katona, s az este volt itthon, s itt ment ki a temetőn, a kálvárián, s vigyázzunk, mert máshol alá van aknázva. Kimentünk a kerepesi útra, s irány Pest. Jelszót tudtuk. Elkaptak a csapatcsendőrök. Hová megyünk? Megyünk új beosztást kapni, mert szétverték a csapatunkat. Na jöjjenek be, mert itt van az utánpótlás. Tényleg ott volt az utánpótlás, két szekérral. Egy óriási uradalmi... már nem emlékszem. Bementünk az egyik oldalán a kapunak, ott megetettek, megittattak, s hátul kimentünk. Kilencen voltunk, s hárman maradtunk. Velünk maradt az egyik budapesti rendőrnek a fia. Az tudta az utat, s kiértünk a kőbányai sörgyárhoz teljes felszereléssel. Éhesek voltunk, bementünk egy ilyen kis szatócsüzletbe, ott egy özvegyasszony volt, az vizett tett, megmosdottunk, főzött krumplipaprikást nekünk. S irány Pest.

Bementem a régi lakásba, hát a nővéremék mind lent voltak a pincében. András bement a kollégiumba. Nekem nem volt hely a pincében. Én fenn aludtam. Ők reggel jöttek fel mosdani, hát egyszer csak bombázás: sip-sup. Leszaladtak, én nem mertem lemenni. Jön a nővérem, elkezd sírni, hogy menjek le. Aztán a fáskamrába betelepедtem. De aztán jöttek vizsgálatra ezek a nyilasok. Ellenőrizni, hogy katonaszökevények meg minden. S az udvaron lakott egy kémnő, azt aztán keresték az oroszok is. S egy nap jöttek ugyancsak a nyilasok, hogy hol vagyok, s hol vagyok? S fenn voltunk a negyedik emeleten, s hallgattuk a Szabad Európát.

– *Akkor is működött, Zoli bácsi?*

– Na hát én román állampolgár vagyok, de egy gyerek, akit ismertem, ő is kolozsvári, nem is tudtam, hogy zsidó, kivitték, megvizsgálták, látták, hogy körül van metélve, azon helyben felakasztották a Gárdonyi téren. Ilyen problémák voltak.

S akkor februárba bejöttek az oroszok. Minket elvittél lőszert hordani az első vonalba. Ugye mi a Szentkirály utcában laktunk. Úgy égett Pest, mint a zsír. Lőttek, futottunk át a munícióval, lőttek, azt hittük, hogy nem is engednek vissza. Visszaengedtek az oroszok, s egyszer csak megjelent András, Kovács András, hogy haza kéne jönni, mert bejöttek az oroszok rá egy hétre. Hát menjünk haza. Bejött András vasárnap, s elindulunk haza gyalog Ko-

vács Andrással. Nagy hó volt februárban. Apámék semmit sem tudtak rólunk. Elindultunk, a kőbányai repülőtérenél elkaptak az oroszok. Odatettek, toljunk egy Pobedát. Ez nem jó lesz! Na de még azelőtt elkapott egy fiatal katona, orosz, úgy egy sarkon az üzletnél a redőny le volt húzva, s tették oda be a férfiakat. Hát odaadtuk a diákigazolványunkat, lehúzta a bőrkesztyűmet, s elengedett.

– *Civilben voltak már akkor?*

– Mi civilben, persze. Eldugtam a katonaruhát a házban, a puskát, mindent a kád mögé. S akkor onnét felvittem a padlásra. S akkor na ez nem jó, menjünk le a mezei útra. Lementünk a mezei útra, s ott találkoztunk egy fiatalasszonnyal, s anyjával, két gyerekkel. Egy szánon igyekeztek haza, Szolnokra. Mi segítettünk nekik, ketten voltunk Andrással. Elérkeztünk Monorig. Na ott meg kéne aludni, este volt. Bementünk egy házhoz, meg-aludtunk, reggel kimentünk az állomásra. Odáig jöttek a vonatok, de csak a tehervonatok munícióval, utánpótlással. Felültünk a vonatnak az oldalára, lelógattuk a lábunkat, s elmentünk Szolnokig. Ott már volt ilyen tanács. Bementünk, volt diákigazolványunk, elszállásoltak, s másnap elmentünk Püspökladányig vonattal. Ott is bementünk, elszállásoltak. Úgy hogy elindultunk vasárnap, s akkor onnan elmentünk Váradig. Váradtól egy marhava-gonnal Kolozsvárig. Pénteken hajnalban megérkeztünk Kolozsvárra. Bementem keresztapámékhoz Andrással együtt. Hát vonat még nem járt semmi, fel volt robbantva a vasút. Éppen bent volt egy unokabátyám, Szabó Márton lószekérrel. S akkor hazamentünk, s úgy délután három-négy óra-kor megérkeztünk Válaszútra Andrással. András megaludt nálunk, s reggel hazament gyalog Kidébe.

– Ez februárban volt, s akkor beiratkoztam a tanítóképzőbe ide.

– *Itt Kolozsváron?*

– Igen, itt.

– *Az hol működött akkor?*

– Hát az Eperjes utcában volt. S akkor onnan kiraktak, ide raktak a piarista gimnáziumba. Itt fenn laktunk a Bagolyvárban, mi utolsó évesek. De aztán lógtunk, akkor hogy is mondták, még klauzúra volt ott a piaristáknál az egyik emeleten. Akkor Benderle volt a rendfőnök. Ott lógtunk, olyan is volt, hogy lajtorjával lemásztak a gyerekek, s akkor jöttek ellenőrizni, kiver-ték a biztosítékot. S mire jöttek, már mindenki ágyban volt. Fenn laktunk a Bagolyvárban. Aztán kitettek az internátusból, kitettek a Kőkert utcába. Az-tán volt lógás onnan. Kiraktak oda minket, s aztán végeztem 1946-ban itt.

Hány párhuzamos osztály volt? Nem is tudom, három vagy négy párhuzamos osztály volt.

– *S hova helyeződött ki Zoli bácsi?*

– Hát mi akkor jelentkezünk tizenhaton önként Moldvába, 1946-ban. Nem engedtek. Tizenhaton jelentkezünk, de nem engedtek. S akkor először engem kihelyeztek Gyerővásárhelyre. De hát vonatjárat nem volt arra, se buszjárat. Elmentem Inaktelkére, s onnan át a hegyen, s bementem a papékhoz. Egy tanerős iskola volt, tehát olyan furcsán fogadtak, s nem volt kedvem odamenni. S kikerültem Vistára, Magyarvistára, ott tanítottam felsőbb tagozaton. Vistán akkor annyi gyermek volt, hogy utolsó években harminketten abszolváltak hetedikesek egy osztályban. Most nézd meg, négy osztályban nincs annyi.

– *Akkor egy évet tanított Vistán, Zoli bácsi?*

– Tanítottam 1946-tól '48-ig, akkor bevonultam katonának Románvásárba. Behívtak, s akkor lehetett választani Vaslui, Szucsáva és Roman között. Persze Romant választottam, mert tudtam, hogy ott vannak a csángók.

– *De honnét tudta? Hol hallott először a csángókról, Zoli bácsi?*

– Hát onnét, hogy a kollégiumban bentlakó voltam, s ott volt egy ifjúsági könyvtár. S azért is buktam meg abban az évben, mert végigrágtam magam az egész könyvtáron, mindent ... Vámbérytól kezdve csillagászatig mindent elolvastam, s akkor került a kezembe Domokos Pál Péternek a könyve. Kiírtam magamnak a bibliográfiát, Ignác Rózsát, Lüköt, mindent elolvastam, Mikecst. S az olyan nagy hatással volt rám, hogy én már akkor elhatároztam, hogy oda egyszer el kell menni. S persze, hogy Romant választottam.

– *S Románvásárban kapcsolatba került a moldvai csángó legényekkel?*

– Persze. A hadtesthez kerültem, az volt az izgalmas. Na de még elmondjam azt, hogy a negyvenes években Gunda Béla volt itt a katedrefőnök, s én jártam be hozzá a katedrára.

– *Hol működött akkor az ő katedrája, melyik épületben?*

– Itt volt a Király utcában. Ahogy mész arrafele, a jobb oldalon. Én már nem emlékszem pontosan. S ugyanakkor találkoztam Mikeccsel Széken, egy Birtalan napján. Azt a képet ott ni Mikecs csinálta nekem, azt a széki képet. S akkor odakerültem. Tizenhatalan kerültünk oda kolozsváriak. S olyan szerencsém volt, hogy a hadtesthez Romanba. S akkor az történt, hogy minden reggel volt politika óra. S be kellett mutatkozni reggel. Bemutatkozom, s egyszer csak megbökött hátulról az egyik:

– Mi es magyarok vagyunk!

Hát az egyik belcseszkuji volt, újfalusi, Kósa János, Kompi. A másik meg lányiki, Ádám István. Úgyhogy mind a kettőt fel is kerestem utána. Kósának a nővére énekelt nagyon gyönyörű dolgokat, Ádámnak meg az anyósa. És ott laktunk. Jagamassal voltunk, szekérral mentünk Bákóból 40 kilométert Lábnyikig, s onnét az Ádám Istvánnal – éppen Szent István-i búcsú volt augusztus 20-án Magyarfaluban – 18 kilométert gyalog.

– *Zoli bácsi akkor már járkált ki katonaság alatt a moldvai csángó falvakba?*

– Nem. Az történt, hogy a katonakönyveket négyévenként láttamozták terepen. S pont egy olyan időszakot fogtam ki, hogy egy hónapot voltunk terepen a járási székhelyeken, Dămieniști-en, Bîrán, Mircești-en és Secuieniban. Hát egy olyan gazember őrmesterem volt, hogy nem mertem tőle lépni, mert Dămieniști mellett ott van Kalugaréni, vagy két-három kilométerre. Mikor lejárt a izé, én gyalog mentem, nem tudta senki, még a kollegák se. Lementem Kalugaréniig, egy öregasszonnyal beszélgettem.

– *Tudtak még magyarul akkor?*

– Tudtak. Magyarul beszéltem vele. A mezőn találkoztam vele. Kérdeztem, hova megy, azt mondta:

– Elbogarozott a tehenem, megyek, keressem meg.

De aztán találkoztam kelgyestiekkel. Meg is kerestük őket. Mârțiuți Ienesel meg Avâdani Giurgi. Kelgyestiek. Ennek a Ieneselnek az anyja énekelt egy siratót is, mikor Jagamassal jártunk. Nem lehetett másként, csak ha kapcsolatod volt. S akkor volt egy ismerősöm Jugánból: Bâlțeanu Dumitru. Ez Iași-ba volt, az agronómián. S egyszer itt voltak tapasztalatcserén, s akkor összejöttünk. S az anyjánál voltunk búcsún, azok is énekeltek magyarul.

– *Hányban szerelt le a katonaságból, Zoli bácsi?*

– Hát egy évet voltam katona, mert megbetegedtem, két hét alatt 16 kilót fogytam. S hazaengedtek, egy nagyon rendes őrmester volt aztán a közvetlen parancsnokom, fel is keresett itthon. És eljött apám utánam. Feladott egy táviratot. Hazajöttem, bementem a zsidó kórházba, voltam egy hónapot a kórházban, s aztán szigorú diétát kellett tartasak egy évig, s aztán visszamentem Vistára tanítani. S aztán 1950-ben kerültem be az Akadémiára. A zeneakadémiára. Mert voltak ezek a néprajzi előadások a Néprajzi Katedra és a Folklor Intézet között. Minden hónapban volt egy ilyen.

– *Ezt hol tartották?*

– Mikor hol. Hol a Néprajz Katedrán, hol a Folklór Intézetben, s ott megismerkedtem Jagamassal, Kós Károllyal, az ifjú Kós Károllyal. S egy alkalommal bementem a múzeumba, s kértem Kós Károlyt, hogy mit dolgozik? Szóval bevittem egy büntetőszerszámot, egy palágát. Nem tudjátok, hogy mi az? Nádamentén ha tenyerest adnak egy gyermeknek, azt mondja, hogy palágát kap. Biztos valami latin szó, s románok is plagának mondják. Elmentem Mákófalvára, s bementem Jánoska Jánosékhoz, s látok egy ilyen kerek fát, közepén lyuk, ilyen hosszú a nyele, tulipánok rajta, s ezernyolcszáz ...huszonvalamennyi. S kértem Jánoskát, mi ez? Azt mondja: ez egy palága. Akkor én kapcsoltam, kérdeztem, hogy mire használták. Azt mondja:

– Az én dédnagyapám, üknagyapám legénybíró volt, és ezzel büntették a legényeket.

S elkértem, s bevittem Kós Károlynak a múzeumba. Ott van a múzeumban most is. Kértem tőle, hogy mivel dolgozik. Azt mondja, hogy csinálja Kolozsvárnak a monográfiáját, s ő meg van bízva a cigánytelepek felderítésével. De azt mondja, hogy olyan nehéz a bizalmukba férkőzni, nem tudok valakit, aki tud cigányul? Mondom, hogy én tudok cigányul.

Visszamentem Vistára, az akkor ott még községháza volt, s kapok egy telefont, hogy menjek be a Folklór Intézetbe. Bementem, s kimentünk a Kétvízközé Jagamassal, ott lakott egy válaszúti cigányné, tudtam, hogy ott lakik, de hát nem kellett hozzá menjünk, mert ahogy megyünk, hallunk valami éneket az egyik udvaron. Egy cigányasszony altatta a kisfiát, s énekelt. Bementünk, s oda még átjött két-három asszony. Én jegyeztem a szöveget, Jagamas a dallamot, aztán behívtuk őket a Folklór Intézetbe fonográf-felvételeket csinálni. S így kerültem össze Jagamassal. De aztán elmondtam, hogy hol vagyok, Vistán.

– Hát Vistán olyan gyenge anyag van – azt mondja – kinn voltunk, semmit nem tudtunk gyűjteni.

Mondom, jöjjenek csak ki. Nem akadtak rá az adatközlőkre. Aztán kijöttek, *Három árva*, kolduscsúfoló, nagyon sok minden előkerült, gyönyörű keservesek. Így ismerkedtem meg Jagamassal. Aztán kimentünk Válaszútra, egy egész napot egy öregasszony énekelt, Bálint Pataki Jóskának a dédnagyanyja.

– *Kik tanítottak még Jagamas mellett akkor?*

– Jagamas mellett a Zeneakadémián Márkos Berci volt nekem a szolfézs-tanárom, Major vagy minek hívták, nem tudom, minek hívták. Akkor Pista

bácsi, Nagy István, ő kórust tanított, Heizikovicsné, ezekre emlékszem. Aztán nem volt nekem könnyű az akadémián. Aztán visszamentem Vistára.

– *Félbeszakította az akadémiai tanulmányait Zoli bácsi?*

– Megmondom, mi történt. Egyszer csak kapok megint egy telefonértesítést, hogy menjek be. Szegő Júlia is tanított. Menjek be az Akadémiára. Akkor itt volt, ahol volt a városháza, a vármegyeháza. Bemegyek, egy nagy bizottság, felvételi. Bementem, énekeltem egy román, egy magyar, egy cigány népdalt, s ez volt a felvételi. Ugye nekem zenei tudásom nem volt, nem olyan volt a gyermekszobám, mint a többinek, hogy zongorát meg mindent, szolfézst tanuljak. Nem volt könnyű, de azért külön foglalkozott velem Jagamas is és Berci is, Márkos Berci. Bekerültem az Akadémiára, s akkor '50-ben elmentünk Jagamassal egy hónapra Moldvába. Jagamas nem tudott románul, mert ő Pesten végzett, Bartók, Kodály tanítvány volt.

S akkor voltunk Bartók nyomain a Biharban. Busicával még találkoztam én. Akkor még élt Busica.

– *A Fekete-Körös völgyében mentek?*

– Igen. Ő Belényesen lakott, fenn voltunk Budureászáig, ahol gyűjtött Bartók. Sebesen voltunk, akkor Négerfalván, Fenesen, Köröstárkányban Jagamassal. S akkor utána elmentünk egy hónapra Moldvába, ketten.

– *Milyen falvakat látogattak meg?*

– Moldvában? Hát akkor voltunk Magyarfaluban, Lábnyikon, voltunk Lészpeden, Frumószán, Pusztinán, Kalugerben, Klézsén, Somoskán, több helyen. Egy hónapot voltam Jagamassal.

– *Még voltak tanulmányai alatt kinn Moldvában?*

– Ketten nem voltunk, de voltunk a Tudományos Körrel kétszer, ilyen tizennégyen, tizenhatan.

– *Ez ilyen diákkör volt?*

– Diákkör volt. Ez a Folkór Tudományos Kör. Voltunk a téli vakációban, nem is tudom, tizennégyen-tizenhatan voltunk egyszer, s egyszer voltunk egy nyáron. S akkor így csoportonként mentünk ki, s akkor Bákóban volt a központ, s behozták az adatközlőket, s ott fonográfra vettük, mert nem volt még magnónk. De aztán voltam Szabó Gyulával, az íróval, az Írószövetség küldött ki kétszer fonográffal gyűjteni.

– *Szintén diákkorában.*

– Diákkoromban. Lészpeden, Kalugerben, több helyen, Gyoszenyben, Somoskán. Somoskán egy olyan gyönyörű felvételt csináltam egy öregről, egy férfisiratót, ami nagyon ritka. És egy gyönyörű pentaton szol-végződésű

dallamot, ami nagyon ritka a magyar zenei anyagban. Na aztán ez ugye olyan dolog, hogyha az ember belékezd, minél többet akar felmarkolni.

Na aztán végeztem a tanítóképzőt, az Akadémiáról kizártak másodéven, aztán mivel Nyilas Ilona vistai volt, én ott tanítottam, visszavettek.

– *Megkérdezhetem, Zoli bácsi, hogy mi történt?*

– Hát az történt, hogy apámat '50-ben elítélték mint kulákot, elkobozták...

– *S rögtön be is zárták édesapját?*

– Be. S akkor visszavettek, s harmadéven? Negyedéven volt egy olyan törvény, hogy akinek a szülei Kolozsváron lagnak, nem jogos az ösztöndíjra. S akkor én, már nem tudom pontosan mikor, elkezdtem dolgozni egy unokabátyámnál, műanyag táskákat csináltunk. Apámék sántieron voltak, s aztán bementem, vegyem ki az irataimat, s kiderült, hogy megkaptam az ösztöndíjat negyedéven. De akkor már hiányoztam vagy két hónapot, amikor egy csomó gyakorlati óra van, úgy hogy aztán... Habár csináltam kérést, azt mondták, nem lehet, mert a szüleim itt lagnak, aztán megkaptam, de nem értesítettek. Aztán bementem:

– Hát magának van ösztöndíja!

Na, akkor már mentem órákra. Szóval az volt, hogy folklórból volt három félév. Az első éven két félév, s a másodéven egy félév. Akkor úgy volt. És én azt elvégeztem, nekem az volt a fontos. Színjelessel. Ugye, nekem az volt a fontos, hogy megismerjem a magyar népzenei tájegységeket, s a románt. S valamennyire tudjak jegyezni fül után. Úgy hogy azt elvégeztem, aztán negyedéven jártam vagy egy fél évet, s félévkor kimaradtam, s akkor otthagytam az akadémiát, mert nem kaptam ösztöndíjat, nem volt miből fenntartsam magam. S akkor elmentem önként Moldvába.

– *Ez hányban volt, Zoli bácsi?*

– 1954-ben. Elmentem Moldvába Jagamas tanácsára, s elkezdtem gyűjteni.

– *Ez hogy történt? Kihez fordult, hogy ott taníthasson?*

– Elmentem Moldvába, s ott már ismertem a tanügyieket, s Lészpeden magyar iskola volt. És magyar tanítóképző volt Bákóban. S ott éppen volt egy hely Lészpeden, s oda jártak ki gyakorlótanításra a bákói tanítóképzősök minden héten. S akkor ott, Marikáéknál laktam. S akkor ott voltam egy évet s három hónapot. A forradalmat ott értem meg, az '56-ost. Még jó, hogy ott voltam, mert még belekeveredtem volna én is itt valamibe. Ott csak a rádiót hallgattuk. S akkor megszűntek a magyar iskolák, kijött egy Blénesi nevezetű valaki Bukarestből, állítólag háromszéki eredetű volt. Egy nagyot Lészpeden s Klézsén, s Bukarestben is megállapították, hogy a csángók nem

is magyarul beszélnek, s megszűntek az iskolák. A magyar tanítók sírva mentek el, mert azért beindult szépen a tanítás.

– *Kik voltak ott?*

– Hát hetven iskola volt akkor, hetven magyar iskola!

– *De ott Lészpeden kivel tanított együtt?*

– Hát ott volt Drunek Manci, Kató Margit ott volt, ő dámfalvi volt.

– *Zudor Attila ott volt már?*

– Ott volt Zudor Attila, ő volt az igazgató. És akkor jött a következő év, a beiskolázás, a központi tanító beosztott engem Fundu Lespezi-re. Mondom, ne haragudjon, én nem megyek Fundu Lespezi-re. Nekem az a kötelességem, hogy meggyőzzem a magyar szülőket, hogy adják magyar iskolába a gyerekeiket. De nem lehet, ordin de la inspectorat. Mondom, ha írásba adja, akkor megyek, s ha nem, nem. S nem mentem. S akkor mellém adott egy tanítónőt, egy román tanítónőt, aki oda való születésű volt. Az apja ott volt tanító Klápon, Otília. Tudott magyarul, ugye, ott gyerekeskedett. Na de abban az évben két párhuzamos osztályunk volt, első osztály Lészpeden. Ugye, megszűnt az iskola, Drunek Manci még ott maradt, még kínlódott egy-négy osztállyal. Aztán ugye jöttek a nagy nyomások, ijesztgetések, s megszűnt a magyar iskola.

– *Lészpedről hova került, Zoli bácsi?*

– Lészpedről Gyimesbe. Várjunk csak, Gyimesbe? Gyimesbe. Felsőlokra.

S onnét jártam be Moldvába.

– *Mivel kereste a kenyerét, Zoli bácsi?*

– Felsőlokon tanítottam egy darabig. Aztán átkerültem a faipari vállalat-hoz, de az nekem nagyon jó volt, mert közvetlen főnököm volt. Annyiszor kerestem ezt a közvetlen főnököt, de soha nem kaptam otthon: Veréb Imre, Főce Imre Veréb. Olyan volt, hogy egy-egy hétig is elmentem, nem tudták hol vagyok, mert kinn voltunk az erdőn. Azért tudtam én annyit gyűjteni Moldvában. Bementem Moldvába, haza is jöttem a Mezőségekre is.

– *Az első magnetofonját hol szerezte?*

– Hát voltak ezek a kirándulások, az IBUSZ-kirándulások, és kimentem egyszer. Szóval nem is úgy történt, hanem amikor én még Moldvában tanítottam a forradalom előtt, megjelent Andrásfalvy Berci ott Lészpeden. Ők néprajzosok voltak, és a katedra szervezett egy kirándulást a tengerpartra. S nekem volt itt egy nagyon jó barátom, Bogdán Imre, a piarista gimnáziumból, aki neki rokona volt. S elmondta neki, hogy ő szeretne Moldvába elmeni, s akkor ő megadta az én címemet, s Berci eljött hozzám. S akkor ott volt

három napig. Elmentünk Kalugerbe, s ott Lészpeden. Leveleztünk, de aztán megszakadt a kapcsolat. Hogy elmondjam azt is, Faragó küldött nekem egyszer egy levelet – megvan a levél – hogy szeretne egy jó mesemondót, vagy kettőt is, mert eljönne mesét jegyezni Lészpedre. El is jött, átadtam neki az én balladaénekeseimet, erre átállt teljesen a balladalejegyzésre, de még a jegyzeteimből is kijegyzett. Akkor már nekem megvolt kéziratban Szájka Rózsának a balladaanyaga, azt mondta, hogy adjam oda neki, hogy a tudományos akadémián itt közölje. Gondoltam, adjam oda. Odaadtam, elhozta, s persze mikor hazajöttem, mindig bementem Jagamashoz. Bementem a Folklor Intézetbe, hát az asztalán egy tanulmány, az én kéziratom, és beiktatva a tanulmányába az én balladáim anélkül, hogy meg lennének jegyezve a gyűjtési körülmények. Akkor én odaadtam a Folklor Intézetnek 300 választói népdalt, hogy majd kifizetik. Nem fizették ki. Hát én sz...ban voltam, én is, apámék is. Akkor mikor eljött Lészpedre gyűjteni, mondom neki, hogy vissza szeretném kapni, ki akarom küldeni Magyarországra. Erre azt mondja, hogy nem gondolom, hogy az hazaárulás? Mondom, miért? Én elsősorban magyar vagyok, és az is egy tudományos akadémia, miért ne küldhetném oda? S akkor hazajött, s kifizették egy lejbe darabját anyámnak, de közben kérte tőlem, hogy adjam oda az én balladagyűjteményemet, mert ő megy külföldre, s ott tartana egy előadást a moldvai balladákról. Ez már nem volt hazaárulás, csak amit én csináltam! De aztán mikor leadtam a balladaanyagot itt, a Kriterionnál, oda akarták adni neki recenzióra, s azt mondtam, nem, mondom, akkor kérem vissza az egész anyagot.

– Faragót mikor ismerte meg?

– Hát a Folklor Intézetben, meg volt Válaszúton is gyűjteni. Egy nap valami 30 vagy 40 gyermekjátékot jegyzett le Válaszúton. S akkor kinek adják, kinek adják? Ilyen fekete bárány lévén nem merte elvállalni egyik se. Szabó T. Attila elvállalta. S akkor mikor meghallotta Faragó, bement a kiadóhoz, s azt mondta, hogy:

– Kallós, az az analfabéta?

Mondom, nem baj, mert behozok egy levelet, amit ő írt nekem, s ahol szómagyarázatot kér tőlem. Megvan az a levél most is. Vagy szövegmagyarázatot kér. Van egy ilyen szöveg a csángó kötetben, hogy *Kiaszútt a bodzafa,/ Addig ültem alatta,/ Barna legény kalapja, /Kötötvel van megrakva./ Kötöttek e nyakamra,/ S e láncok e kalapra,/ Fogja meg a rozsdá, /Hogy ne járjon több nyakra.* Na, fejtsd meg. Hát a kötöttek, az amit a leány tett a legénynek a kalapjára gyapjából és gyöngyből. A láncok

pedig amit a legény adott a lánynak, de régen sok-sok láncot viseltek, nem tudom, tudsz-e róla. S ugye összeveszttek, s akkor vissza kellett adni. De a lány leöntötte cibralével a rézláncot, hogy fogja oda a rozsdá a kalapra, s kötötték a nyakára, visszás. Akkor volt egy ilyen, hogy *Beindulok, bé Trunkba /Térig élő porondba,/ Kardon álló ruhába*. Mi az a kardon álló ruha? Hát úgy ki volt keményítve a kendője, hogy úgy állt, mint a kard. Akkor volt egy ilyen szöveg Válaszútról, hogy: *Piros alma palapi, /Piros alma piloti, / Szeret engem valaki*. Hát piros alma, falapi. Mert az öregasszony mind a háromféleképpen énekelte. Hol *falapit* mond, hol *palapit*, hol *pilotit*.

– *Zoli bácsi, azt szeretném megkérdezni, hogy Gyimesből mikor került ide vissza Erdélybe, Kolozsvárra? Ott mennyi időt volt?*

– Nyolc évet voltam Gyimesben. Azért tudtam annyit gyűjteni. Aztán érdekes, hogy Gyimesben elkezdtem jegyezgetni, magnóm nem volt, s akkor még Moldvából, ismeretlenül is küldtem vagy tíz dallamot az Akadémiának Pestre. S Kerényi válaszolt nekem, mert Bercitől már hallott rólam. S hogy nem tudnak honorálni, de könyvet tudnak küldeni. S akkor kezdtem kiküldeni az anyagot nekik az Akadémiára. S akkor hogy Bercivel megismerkedtünk, megszakadt a kapcsolat a forradalom miatt, de aztán felvettük a kapcsolatot, és ők eljöttek egyszer: Pesovár Feri, Berci és Martin Gyurka egy IBUSZ-kirándulással.

– *Ez hányas években volt?*

– Nem tudnám megmondani.

– *Még a Gyimesben volt?*

– Nem. De igen. Hazajöttem és vártam őket az Astoriánál, mert érkezett a busz. S egy fél nap, itt aludtak, másnap ismét egy fél nap, s mentek visszafelé. S akkor kimentünk Mérába filmezni, s másnap kimentünk Válaszútra és Bonchidára. Ez volt az első filmezés. Aztán utána még jöttek egyszer, s akkor Válaszúton megint filmeztünk, s átmentünk gyalog Szíkra Bonchidáról. S onnan visszajöttünk, s aztán utána még eljöttek, elmentünk Szovátra, Feketelakra, Buzába. Aztán Ördöngösfüzesre mikor Gyurka itt volt hivatalosan, akkor mentünk el. S akkor készült el Bonchidán is a hangos film, s nekem elég nagy bánatom az, hogy Válaszúton nem sikerült megcsinálni a hangosfilmet, s most mindenki csak a bonchidairól beszél. Ugyanis egy pünkösdi volt, és átjött Sztanó Pali a gépekkel, s akkor Széken filmeztünk egy nap, első napján. S másnap átmentünk Bonchidára, ott filmeztünk délelőtt, s délután átmentünk Válaszútra. Összegyűltek a táncosok, olyanok, akiket aztán nem is filmeztünk le soha, és olyan idő kerekedett, nem lehe-

tett filmezni. Világítólámpák nem voltak, s aztán másnap Pali visszajött. Néhány zenei felvételt csináltunk, a művelődési házat használtuk, még a református kultúrház létezett Válaszúton.

– *Zoli bácsi, az első magnóját körülbelül mikor kapta?*

– A hatvanas években. Kinn voltam egyszer ugyancsak így, akkor vittem ki Annát.

– *Az első fele, a második fele lehetett a hatvanas éveknek?*

– Hát Kodály még élt akkor. Kodálytól kaptam. Kivittem Annát, János Annát és Szász Etelkát, Balla Ferencné, aki most halt meg, s ő is megkapta a Népművészet Mestere címet. Ők ottmaradtak, én kimentem, ugyancsak ilyen kiránduló csapattal két fél napra. S akkor Kodálytól kaptam egy magnót, de ugye, hogy hozzam el? Vittem arra valami tekerseket, mert Kovács Ildikónak volt magnója. S tőle kölcsön kaptam, s csináltam néhány felvételt, s azt vittem. S be volt írva a... akkor kellett vámcédulát kiállítani: *una bandă magnetofon*. S mikor jöttem vissza, az *una bandă* után tettem egy vesszőt, s lett magnetofon. Akkor hoztam. Egy Löwe Octa, de aztán olyan gyönyörű... Nagyon jó volt az a kicsi magnó, egy hordozható magnó. Akkor csináltam az első füzesi felvételeket. Érdekes volt, mert Palatkán voltunk.

Aztán Berci átjött egyszer, de akkor nem lehetett mozogni, csak ilyen 10 kilométeres körzetben. Feketelakra jött, s akkor csináltunk egy kérést a szamosújvári járáshoz, hogy engedjék, menjünk át Vajdakamarásra, rokokokhoz. Meg is adták az engedélyt, s akkor elmentünk Palatkára. Ott nem is tudom, minek hívták a papot, egy háromszéki pap volt ott, oda is nősült, Lakra. Kerteken mászkáltunk, s filmeztünk a völgysonon ottan. Akkor filmeztük le leghamarább az akasztóst, ezeket a lassú táncokat. S aztán mikor Kodály meghallotta, azt mondta, utána kell nézni, mert ezeknek kell legyen szöveges változata. Elő is került sok változat azokból. S akkor onnan átmentünk szekérrel Keszübe. Ugye, Keszübe rendőr nem volt, színmagyarok. Akkor ott az iskola udvarán filmeztünk, s akkor onnan átmentünk Vajdakamarásra. Ott aztán ránk telepítettek egy tanítót, mert bementünk Salat Mányi nénihez, az járási képviselő volt. Egy nagyon érdekes asszony, rengeteget énekelt. Éppen most állítottam össze a kamarási anyagot, és hát majdnem csak ő szerepel, annyit tudott. Ott is filmeztünk. De aztán Mányi néni meg is szorongatta a rendőr, azt mondta Mányi néni a rendőrnek:

– Én magának is énekelek, ha kell, csak maga nem szereti amit én tudok. Bercit aztán behivatták a rajoni szekuritátéra.

– *Ő kutatóként jött ide?*

– Igen. Hát gyanús volt, hogy kémkedünk. Tudod te, hogy volt.

– *Ez hányas években volt?*

– Nem tudom pontosan megmondani, annyi minden volt akkor. S aztán Gyurka volt egyszer hat hónapot hivatalosan, s egyszer két hetet. Fűzesen akkor filmeztünk sokat. Egy vasárnap 18 legényes táncost. Kimentünk a cigánysorba, az országút közepén táncoltak. Ott a faluhegyen, ott van a cigánysor. Jött a busz, megáll ott, mert a kolozsvári busz így körbe járt: Dés, Mócs, Kolozsvár. Kiszállott a sofőr, egy nagyot táncolt az is. S akkor az öregeket. Volt néhány öreg jó táncos, akiket nem tudtunk elkapni vasárnap, mert a juhokkal voltak a mezőn. Akkor kimentünk a kollektívhez, ott hányták a ganét az öregek. Ők miesnap biztos, hogy nem táncolnak. Akkor vittünk egy kis pálinkát, megkínáltuk őket, bekapcsoltuk a magnót, erre eldobták a villát, s a ganédomb tetején elkezdtek táncolni az öregek. Szóval sok szép élmény volt.

– *Gyimesből visszakérült Kolozsvárra. Itt dolgozott valahol?*

– Nem dolgoztam sehol.

– *Akkor már szabadúszóként tevékenykedett?*

– Szabadúszóként... és leadtam a *Balladák könyvét*, és akkor abból pénzeltem, mert átvette a magyarországi Európa Kiadó, és azok nagyon sokat fizettek. Úgy hogy akkor tudtam venni a házat. Nem volt elég pénzem, hiányzott még 14000 lej. S itt volt egy svájci barátom, bizonyos Irányi Béla, aki '56-os volt, és halálra volt ítélve. Magyarországra nem mehetett, hanem úgy jött, hogy Jugoszlávián keresztül. Minden második évben eljött Erdélybe. S az elment a bankba, kivette a 14000 lejt, s ideadta, s akkor megvettem azt a házat a Móricz Zsigmond úton.

– *Zoli bácsi, a Balladák könyvének az ötlete hogy született meg? Hogy született meg maga a könyv?*

– Hát úgy született meg, hogy én összeállítottam és én rájöttem, hogy ez milyen érték. Bevittem Dávid Gyulához. S Felházi volt még akkor ott. S megnézték, s oda akarták adni Faragónak recenzióra, s akkor azt mondtam, hogy nem. Kérem vissza a kéziratot! S akkor Antal Árpinak akarták adni, de ő nem merete elvállalni, s akkor elvállalta Szabó T. Attila. S amikor Faragó megtudta, elkezdett fújni. Bement, s azt mondta, hogy:

– Kallós, az az analfabéta?

S akkor amikor megjelent a kötet, akkor Szabó T. Attila felkérte Faragót, hogy írjon a könyvről. S nem vállalta, s aztán azt mondta Szabó T. Attila:

– Bezzeg – azt mondja – saját magadról írtál a más nevéen, Vőő Gabriella neve alatt. Kiküldted Németországba is.

Vöő Gabriellának jött a tiszteletpéldány, s így derült ki, hogy saját magáról írt recenziót. Na de ő bármit is suttogott ott hátul, Szabó T. Attilának mindent visszamondtak a tanítványai. Mert ő nagyon szerette keverni a dolgokat. Felment Bukarestbe, mikor Almási Pista lett az igazgató, s kezdte fúrni Pistát. S még haza sem ért, s már onnan megtelefonálták Pistának, hogy Faragó miket mondott. De hát a szekuritátétól én olyan kérdéseket kaptam, ami csak tőle jött. És nem köszönt nekem. S mikor leadtam a *Balladák könyvét*, akkor már kezdett köszönni, de akkor már nem fogadtam én.

– *Zoli bácsi mikor ismerte meg Martin Györgyöt, Andrásfalvyt?*

– Andrásfalvyt elmondtam, hogy jött Moldvába, s akkor kezdtünk levelezni, s akkor ők eljöttek ide. Előbb én mentem ki egy IBUSZ-csoporttal, s akkor Gyurka ugyancsak ott dolgozott az intézetben egy szűk kis fél normával, s volt egy kis szobája neki. Megismertem Gyurkát, s akkor eljöttek ők hárman: Pesovár Feri, Andrásfalvy és Martin György, de mindcsak így, kirándulócsoporttal. S akkor Gyurka ugye felfigyelt a mezőségre, mert egy ismeretlen terület volt. Például a ritka magyarról nem is tudtak.

– *Lajtha sem jegyezte le?*

– Lajtha se, hát Lajtha Szíken volt és Szépkényerűszentmártonban, tehát... ott például nem került elő az akasztós, a nemzetségek tánca. Ott már nem táncolták. Széken járták a lassút, ami tulajdonképpen szinte ugyanaz. És a gyimesi lassú magyaros is. És mindig régi stílusú dallamokra, és dupla nyolcasok. Tizenhatszótagos dallamok.

– *Zoli bácsinak a Martin Györggyel való barátság mit jelentett, mit hozott újat?*

– Hát Gyurka nagyon igényes volt a gyűjtésben. Ha nem sikerült egy felvétel, soha sem törölte le, hanem megismételte. És mindig a minőségre törekedett. Tánuban is, a táncosoknál is. Inkább többször elismételtette a dallamokat, a szöveget, mindent. Úgy hogy én tőle megtanultam azt, hogy ... hogy mondjam, akármit nem érdemes felgyűjteni. A minőségre kell rámenni mindenben, szövegben, dallamban, felvételben is. Hát olyan felvételeket vittem avval a kis Löve Octával, amit kaptam Kodálytól, hogy csodálkoztak, milyen jó felvételek, olyanok voltak, mintha a stúdióban készültek volna.

– *Zoli bácsi, a hatalom keményebb felével mikor találkozott először?*

– Hát már Vistán találkoztam, mert jött ugye az osztályharc, és akkor onnan engem elhelyeztek Mezőköbölkútra. Hát nagyon nehéz volt oda eljutni, mert buszjárat volt Szászrégen felé, s onnan a betérőtől nem tudom hány kilométer. Nem tudom, nem jártam ott. És közbejött ez, hogy bekerültem az

Akadémiára, s akkor nem mentem el oda. S ez volt az első csapás, de 50-ben ugye apámat elítélték.

– *Ő mennyit volt?*

– Hát többször is elítélték. De akkor hat hónapot kapott és teljes vagyon-elkobzást.

– *És mi volt az indoklás?*

– Hogy többet vetett. Vetett, hogy legyen mit egyenek a munkások. S akkor bekerültem az Akadémiára, de mivel termelésből éltem, kaptam ösztöndíjat. Úgy hogy végig ösztöndíjam volt, aztán megvonták, kizártak egyszer, aztán visszavettek. Nyilas Ilona, az vistai volt, országgyűlési képviselő és prezidiumi tag. Egy nagyon értelmes parasztasszony volt. Mert annak idején Mátyás Mátyást deportálták a Duna-csatornához. S akkor ő felszólalt a parlamentben, hogy mit tudom én:

– Azt az embert miért küldtétek oda? El kell hozni Vásárhelyre, az egyetemre, hogy neveljen nekünk kádereket.

Így aztán visszajött Mátyás Mátyás Vásárhelyre, és ott tanított az orvosi tanszéken.

– *Zoli bácsi, a titkosrendőrség mikor csapott le magára? Valószínűleg régebből követték, de mikor?*

– Hát így igazoltatások voltak falun is. Hát amikor voltunk Martinékkal a hatvanas években Szováton, akkor is a csendőrök leigazoltattak minket. Hogy van-e engedélyünk? Mert kalákatánc volt, s a falu közepén táncoltak. Ott volt a tánc, a tanácsnak volt a kalákatánca, a kapáló kaláka. S ott voltak a román fiatalok, a magyar fiatalok. Persze a magyaroknak sokkal változatosabb volt a táncrendjük, sokkal többmindent jártak, mint a románok. S akkor felfigyelt az egyik román tanácsos, s küldte a rendőröket oda. S kérdezte, hogy van-e engedélyünk? S kérdelem, milyen engedély kell a filmezésre, mért engedték át akkor a vámon őket? Filmeztünk tovább. S akkor kimentünk oda az országútra, a dési buszhoz, s elmentünk Feketelakig, s onnan bementünk Feketelakra. S onnét kimentünk gyalog Buzába. Ez volt az első nagy filmezés. Ugyanakkor voltunk Bonchidán és Válaszúton s Mérában. Ez volt a legnagyobb, de azelőtt én már voltam Andrásfalvy Bercivel. Ilyen kis felhúzzható, rugós szerkezetű filmezője volt. Az is a Martiné volt. Azt nekem is adták, én filmeztem egyszer egy lovas lakodalmat Gyimesen télen. Vagy 40-50 szán volt kidíszítve. Gyönyörű csattogó hideg volt, gyönyörű volt.

– *Az hol van, az a film?*

– Az Akadémián, Pesten. Fogok kérni róla egy másolatot, színes. Olyan szép volt, behúztak a menyasszony udvarára az összes szánok. Nagy udvar volt ott. S kulacsokkal... s a vőlegény fehér lovon ment. El is zárták a vőlegényt, mert bükkhavaspatali volt, és az a szokás, hogy mindenkit megkínálnak – aki az utcán áll – a kulacsból pálinkával. S elfogyott a pálinkája a Hidgegségen, s bement a kocsmába lovastól. S lejárt a lakodalom hétfőn, s kedden letartóztatták, s huliganizmusért el is ítélték Ungurán Pétert. Nem tudom, mennyit kapott...

– *Zoli bácsi, házkutatás magánál volt-e?*

– Volt, volt. Hát még anyáméknál is volt.

– *És mikor, hányas években?*

– Mikor voltak a házkutatások? Még régen, a maniuista időkben, még Antonescu idejében. Emlékszem, hogy volt apámnak egy forgópiszolya, és anyám felcsatolta a lábára gumival, nekitámaszkodott a kályhának, s közben folyt a házkutatás. S még ott laktunk abban az időben lenn, ahol Ferinek van a bárja. Volt többször otthon. Minden évben volt. Apám kommunista beállítottságú volt, és volt egy cigány a faluból, Bányai Lajos, és Dobokárol volt egy. Azt nem tudom, hogy hívták, egy román fiatal. S volt egy vándorborbély, aki járt így borotválni, ez volt a lepel. Ez tartotta a kapcsolatot. És eldugták a röpcédulákat a református templomba, az orgonába.

– *De ez még 1944 előtt volt, nem?*

– Persze, azelőtt. S akkor harminc nem tudom hányban elkapták őket, úgy hogy még az újságban is megjelent, a *Keleti Újságban* Kolozsváron. És minden héten kellett jelentkezzenek Borsán.

– *Akkor már a vasútnál dolgozott?*

– Akkor nem, már rég kidobták, mert nem tette le a hűségesküt. S akkor Borsára kellett menjen a csendőrségre, mert csak Borsán volt a csendőrség. Bonchidán sem volt. Egy héten nem tudom hányszor.

– *Itt Kolozsváron?*

– Itt is volt. Behívott egyszer. Kijött személyesen egy őrnagy. Útlevel kérelmem volt.

– *Hol, a Móricz Zsigmond úti lakásban?*

– Itt. De ott is, onnan is. Hát ott olyan történt, jött két fiatal, s hogy hoztak egy levelet s egy kiló kávé. Az nagy cikk volt akkor. A kávé elvettem, a levelet nem. A számozdat idejében. Há mondom:

– Maguk kik?

– Há TIR-rel járunk Németországba, s Magyarországról küldik ezt az átiratot.

– Há – mondom – hol a TIR?

– Há a mellékutcában.

Nem vettem el, ezek elmentek. Egyszer csak csengetnek, kimegyek. A túlsó oldalon állott egy pasi, int, s jött, hozta a levelet. Nem vettem el. Vagy ilyen volt, hogy elmentem Moldvába lakodalomba, Istók Gyurinak a lakodalmába. S valahogy úgy jött nekem, hogy jöjjenek haza. Nem maradtam ott másnapig. Mert forrófalvi volt a menyasszony, de nem aludtam ott a menyasszonyos háznál. Mert aztán érdeklődtek. De volt nekem ott egy ismerősöm, Antal Antal, akít még egyetemista koromban ismertem meg itt Kolozsváron. A feleségével hoztak egy vak gyereket ide a vakok intézetébe. S egy vasárnap megyek, hát egy karincás asszony, megszólítom, mondom, hova valók? Fărăoani. Hát akkor tudnak magyarul. Persze. Mondom, mi járatban vannak?

– Hát – azt mondja – hoztunk egy világtalan gyermeket, de szomorúak vagyunk, mert nem tud levelet írni. Ha volna valaki, aki bár minden hónapban egyszer írjon levelet.

Elkértem a címét, s akkor bementem minden héten, minden két hétben. De bementek az itteni egyetemista gyerekek is hozzá. Csicsó Anti meg Benedek Vladimír akkor itt voltak egyetemen. Egy téli vakációban haza is vittem a gyermeket. Mentem gyűjteni Ilonka néniékhez, s hazavittem. S ott aludtam náluk. Na de eljöttem, s akkor hazaérkeztem, éjjel megérkeztem a vonattal Moldvából, lefeküdtem. Nem is tudták anyámék. Anyámat behívták a munkaosztóhoz, s a nővéremet is. A szomszédomat meg behívták a rendőrségre. A nővérem a lányával egy vasútnál dolgozott, oda kiment két szekus, hogy mennek vadászni, és hogy ne legyen otthon senki. Egyszer csengetnek, a kiskutya hám-hám-hám-hám. Kimegyek, hát a szektorista a kapuban.

– Hát maga itthon van?

– Itthon.

– Nem megy be dolgozni?

– Nem. Itthon dolgozom.

Túldoldalon állt a szekuskocsi, be akartak szerelni valamit. Bejött, kéri a házi könyvet. A vérvizsgám nem volt meg, megbüntet. Kérdem, mennyit fizessenek? Nem, azt mondja, menjek le, csináljam meg, s aztán menjek be a rendőrségre. De nem mentem. Ilyen problémák voltak. Aztán anyám megmondta nekik, hogy nem szégyellik magukat, 80 éves öregasszonynak munkát akarnak adni?

Hazajöttek, s utána még egyszer be akartak menni. Én nem voltam itthon, a nővéremék már nem laktak ott, anyámnak küldtek a nyugdíjosztály-

ról egy idézőt. Persze, nem ment be. Kijöttek, hogy viszik autóval s hozzák. Azt mondta:

– Engem innen csak négyen visznek ki! – becsapta az ajtót.

Sok ilyen probléma volt. Meg ilyen volt, hogy az első szobám volt ott, hazajöttem, biztos bejártak. A legnagyobb lángra volt téve a gáz, olyan meleg volt, hogyha nem jövök haza, felrobbant volna. A lappancsot nem eresztették le a padlásnál hátul. A szobában égve hagyták a villanyt. Ilyenek voltak.

– *Nyilvánosan végeztek-e házkutatást?*

– Nyilvánosan is volt.

– *A hányas években csinálták?*

– Hát én nem emlékszem, de volt, volt.

– *És milyen ürüggyel csinálták, Zoli bácsinak mit mondtak?*

– Semmi ürügy. Na de aztán behívtak. Kimentem, mikor megjelent a *Balladák könyve*. Kaptam 14 napot. De aztán megoperáltak rekeszizommal, s akkor maradtam hat hónapot. Nem is mentem be a követségre, hanem Novák Feri vitte be mindig az útlevelemet, hogy a kórházban vagyok. S akkor hat hónapot maradtam, s haza kellett volna jönni, Cucusnak volt a lakodalma. Mert úgy volt, hogy kérést kellett beadni három hónap után, hogy hosszabítsák meg a vízumot. És nem, nem hosszabbították meg. Letelt a három hónap, bemegyek s mondom, hogy adják, nem adják, én megyek haza. De aztán ilyen volt Pesten, hogy bejött a kultúrattasé, hogy valami gyógyszer kellene hazaküldeni, és én vigyem el, mert Váradon várják az állomáson. Ki tudja, mit akart küldeni. Hát úgysem hoztam volna el, azt mondtam volna, hogy ott felejtettem. Akkor ilyen volt, hogy kéne valami pénz kölcsön, mert kocsit vett és nem jut a pénze, s így. Mondom, sajnos nekem nincs pénzem, mert ami pénzt kaptam az Európa Kiadótól, azt mind átutaltattam. Egy bizonyos százalékát ott el lehetett költeni. Nem tudom, mennyit számoltak. Ilyen is volt.

Akkor ilyen volt, hogy amikor hazakerültem, még volt valami pénzem a Kriterionnál Bukarestben. S felmentem, és akkor – minek is hívták a pasit, aki az Írószövetségénél volt – Szász volt az elnök. Telefonon hívott, hogy menjek be az Írószövetséghez. Hát megyek. Előmbre tesz egy átíratot az angol Pen Clubtól, amiben érdeklődnek, hogy mi van velem. S hogy nekem kellene válaszolnom. Mondom, én? Én mit írjak meg? Hogy a kapum előtt sétálnak, hogy felbontva kapom a leveleimet, ezt írjam meg? De mondom, mért írjak én? Nekem írtak? Mondom, majd amikor írnak nekem, akkor válaszolok. De nem is vettek fel az Írószövetségbe. Még csak nem is válaszoltak.

– *Zoli bácsit mikor tartoztatták le?*

Én nem emlékszem. Nem emlékszem, nem emlékszem. A Gyimesen is volt házkutatás, ott ahol laktam, Erzsi néniéknél. Még a temetőt is átkutatták.

– *De Zoli bácsi otthon volt, amikor jöttek?*

– Nem voltam otthon. A könyveimet, az összes könyvem elvitték Gyimesen.

– *Zoli bácsit Kolozsváron ítélték el?*

– Hát egyszer Csíkszeredában, s egyszer itt. De volt politikai dosszié is, mert ez civil volt. Polgári per volt politikai háttérrel. De a politikaira nem vittek fel engem.

– *Az hol volt, Szeredában?*

– Vásárhelyen. S akkor Nagy Géza tanácsolta, hogy menjek, vegyem ki a dossziémat. De nem akarták kiadni.

– *Ez hányas években volt?*

– Te, én nem emlékszem.

– *Zoli bácsi, ez a kötet megjelenése után volt, miután megjelent a *Balladák könyve*?*

– Azután, azután. S megjelent a gyimesi kötet és a *Balladák könyve*. Indexre került a gyimesi kötet is, ha nem tudnád. Például egy Szabó nevezetű pasi anketált engemet, de magyarul. Aztán jöttem rá, de akkor ilyen magnó nemigen volt, akkor mind matatott a fiókban, hát vette magnóra. Kitépték a jegyzeteimből azt, hogy *Oláhul Merinka, magyarul Margitka*, hogy mi az? Aztán megmagyaráztam neki, hogy mi az. Akkor volt egy ilyen szöveg, hogy: *Vágják az erdei utat, viszik a magyar fiúkat...* Nem tudom már a szöveget, de egy hétfalusi szöveg volt. *Gyere ki Galeciába, / Ott megkapsz egy kaszárnyába. / Ha meg nem találsz, gyere be Romániába, / Ott megkapsz egy korcsmába.* Hogy mi ez? Mondom az, hogy vagy elvitték katonának, vagy elszökött, s bement Moldovába. Vagy Luca nénitől volt egy ilyen, hogy: *Nem kell nékem senki párja, / Mert az enyém el van zárva, / Elvan zárva rezes zár alá, / Büszke román király fegyvere alá, / Nincsen kovács ki őt kiszabadítsa. / Szabadulnék babám, de nem lehet, / Le kell töltsen a három évemet, / Egyet töltök babámér, / Kettőt a magyar hazámér.* Hát, mondom, ez elsősorban nem is magyar, aki ezt énekelte, hanem egy, aki romának vallja magát. Mondom, hogy egy Ferenc József idejéből való ének, és katonadal. Szóval ilyenek.

– *Zoli bácsit hol csukták le?*

– Hát sok helyen voltam. A Duna csatornánál is voltam, Poarta Albă, Pitesten, Kodleán, Csíkszeredában, Bukarestben – minek hívják a bukaresi börtönt? Zsiláván is voltam.

– *Egymás után vitték egyik helyről a másikra?*

– Egyik helyről a másikra. Innet szabadultam aztán, Enyedről. Köztársasági kegyelmezéssel.

– *Hány évet kapott, amikor elítélték, Zoli bácsi?*

– Hát összesen ültem vagy két évet. De itt is voltam. Volt olyan, hogy egyedül voltam egy cellában több hónapra keresztül. Olyan is volt.

– *És mikor elítélték, politikai ügyekért ítélték el?*

– Nem. Nem, ott sok minden volt. Például... nem mutatták meg nekem a vallomásokat, de azért kezembe került egy. Egy kolozsvári pasi olyanokat írt a csángókkal kapcsolatosan, hogy én miket mondtam. Itt a csángó probléma volt a legkényesebb dolog, és a gyűjtések.

– *Most 1990 után Zoli bácsi nem kérte ki a dossziéját?*

– Nem is vagyok kíváncsi, mert ki tudja, mik derülnének ki ott, a besúgók...

– *Megmondták, hogy kik tettek vallomást?*

– Nem mindenkit, nem mindenkit. Mert volt olyan, akiről tudtam, volt akiről nem. És a besúgókat nem tudtam, pedig volt, volt. Volt, aki nagyon kerülgetett engem, s eljött Moldvába velem, mert neki volt kocsija. És tudom, hogy behívták, mert kénytelen volt megmondani. Aztán hogy miket mondhatott, miket nem... Mert ott is előszedték, Kertész Péternek a vejit szedték elő itt, Moldvában. És Erzsikiéknél, Marikáéknál pedig házkutatás volt, az összes magyar nyelvű könyveket, leveleket, képeket, mindent elvittek. Címeiket, még a betétkönyvüket is elvitték. Hát elmentünk egyszer, Kányádival voltunk Szabófalván, s lementünk Lészpedre. Megérkeztünk Marikáékhoz, és:

– Jaj, tanító bácsi, nem lehet.

Nem mertek szállást adni, mert né, mit mondott a csendőr.

Mondom:

– Semmi baj, Marika, reggel lemegyünk a policiára.

Le is mentünk Kányádival. Mondom, mi van, rezerváció? Nem lehet? Úgy tudom, hogy 24 órát bárhol lehet tartózkodni.

– Da noi trebe să știm, ki jár itt.

Mondom, jártam, jövök, s még fogok jönni.

– *Kányádiék támogatták Zoli bácsit?*

– Nem tudom, nem tudom. Hát Király Laci volt, aki nagyon rendes volt velem. Kányádi is rendes volt, és Szilágyi Pista főleg. De olyan is volt a *Korunknál*, minek is hívták a főszerkesztőt? Itt, az *Utunknál* ki volt? Egy olyan afférom is volt, hogy kértek anyagot. S há, igen hosszú. Le kell rövidíteni, s

minden. S mind tolták, tolták, mondom, köszönöm, kérem vissza, eddig is megvoltam e nélkül a pénz nélkül, ezután is megleszek. Mondom, sok emberrel tettem jót az életben, ha kell, kegyelemkenyéren is megélek. S vissza-kértem a kéziratot. S aztán a *Korunknál* megjelent mellékletben. Balogh Edgár volt!

– *Zoli bácsi, mikor elkezdődött Kolozsváron a táncházmozgalom...*

– Nem mentem. De én itt a táncházba nem mentem, éppen azért, hogy ne kompromittáljam a gyerekeket. Például egyszer lenn voltam, Vásárhelyen volt a Kaláka, és ott voltam, be is mentem, felmentem oda, ahol volt. A kultúrpalotában volt, de nem mentem be. Akkor ők rendezték, Böbe meg Hajdú Győző. De nem mentem be, nem akartam kompromittálni őket. Aztán mikor megjelent a *Balladák könyve* hát például olyan volt, hogy Kolozsváron volt a Kaláka, mindenki megszólalhatott a Kalákán, én... Csáky is megérte a pénzét.

– *Zoli bácsi, mikor jöttek a hátizsákos fiatalok, ugye, én is ehhez a generációhoz tartoztam...*

– Én mindenkit befogadtam, mindenkinek tanácsot adtam, anyagot adtam. Egy ilyen gyűjtés nem lehet öncélú. Mít érsz, ha ráülsz? Mert ha nem adtam volna oda, fogalmuk se lett volna senkinek, hogy a Mezőségen mi van. Meg hogy Moldvában hol és ki.

– *Én úgy vélem, hogy Zoli bácsinak a táncházmozgalom kibontakozásában nagy szerepe volt itt is, túlfelől is.*

– Hát a mezőségi táncról, zenéről fogalmuk se volt. Úgy volt elkönnyelve, hogy román nemzetiségű terület, ott semmi nincs. Kiderült, hogy mind szellemi, mind tárgyi vonatkozásban óriási értékeket őriztek meg. Pont ezért jobban ragaszkodtak hozzá. Minél nagyobb az idegen hatás egy népnek a kultúrájára, annál jobban kidomborodik a nemzeti jelleg. Minden tekintetben. Szellemi, tárgyi, minden vonatkozásban. Mert átalakítják.

– *Zoli bácsi hagyatékát, munkásságának eredményeit már életében elhelyezte – a tárgyakat, a gyűjtéseket. A nagy gyűjtései a Népzenei Kutatóintézetben vannak?*

– Ott van minden. Nem mertem itthon tartani. Aztán, hogy hogy ment ki... Aztán a csángó anyag Pécsen van. A tárgyak, textíliák. A múzeumban. Textíliák, viseletek, csizmáktól elkezdve minden.

– *Hangzó anyag is?*

– Hangzó nincs, csak tárgyi. Mert Berci azt tanácsolta, hogy adjuk oda, mert ott vannak a csángók a Dunántúlon, és hogy lesz egy állandó kiállítás. Volt is Pécsváradon kiállítás. Hát vagy 30 százkendő van, mátkaservetek,

bunda, rövid bunda, hosszú bunda. A budapesti múzeumban is rengeteg csángó van. És rengeteg mezőségi, kalotaszegi. Mert én akartam egy múzeumot csinálni Válaszúton. Gudor volt a pap akkor, most ő az espres Désen. Meg is beszéltek, hogy a kántori lakot átalakítjuk, s berendezzük. Igen ám, de megtudta a szekuritáté, kimentek s ráijesztettek a papra, hogy csak egyházi jellegűt lehet. Ki is vittem az anyagot, csak Gudor eldugta. S visszahoztuk, s utána kijöttek hozzám leltározni a múzeumtól. Nemcsak kerámiát, textilt is. Senkinél nem leltároztak, csak nálam. Még az ágyon levő párnákat is felírták. Egy bizonyos Sima nevezetű nő. Hárman voltak. Egy egész hétig itt voltak.

– *Ez Ceaușescu idején.*

– Igen, akkor. Hát úgysem adtam volna oda, inkább mind meggyújtottam volna. Aztán a padlásra nem engedtem fel őket. Ide volt téve egy nagy kosár a kijáráshoz, hogy ne lehessen felmenni. Ami itt lenn volt, abból leltározhattak. Hát a szekus a kezébe vette a Mikecs könyvet. Azt mondja:

– Ebből a könyvből hiányoznak lapok.

Mondom, hogy lehet.

– Nem olvasta el?

Mondom, hogy nem, nem érdekelt. Nem néztem hátul azokat a térképeket? Mondom, Mikecs soha nem járt Moldvában, csak megírta azt a könyvet. Én sokkal jobban tudom, hol vannak a csángó telepek. Ilyen figurák voltak. Akkor vette a Domokos Pál Pétert. Mondom, igen, ebből hiányoznak lapok. De elkobozták tőlem a Domokos Pál Pétert is, a Mikecset is. Eredeti kiadásaim voltak. És a Hóman Szegfű: *Attila hunjai* – ezt is elkobozták.

Aztán egy Boar nevezetű szekus volt Csíkszeredában. Dési származású volt, azt hiszem, örmény származású. Becsempészett a könyveim közé egy kilencszázas évekből származó zeneiskolai könyvet, amiben ilyenek voltak, hogy ezer esztendeje a magyar... Igen ám, de alá volt írva, hogy Boaru. Azt nem vette észre, hogy a nagyapjáé volt, vagy az apjáé.

– *Amikor a Gyimesekben volt, ez akkor történt?*

– Igen. Hát egyszer megjelent egy este a Gyimesen egy motoros, hogy ő kirándul, és hallott rólam, és... Hát biztos szekus volt. És ott aludt Erzséniénél. Megvendégeltem, aztán jöttem rá, hogy az ki lehetett. Aztán a Domokos Pál Pétertől volt a *Jeles napok* dedikálva, az is szemet szúrt neki. De ilyen is volt, hogy kaptam idézőt a szanepidhez, a betegsegélyzőhöz, hogy menjek be injekcióra. Aztán nem mentem.

– *Zoli bácsi, '90 után anyagának egy jelentős részét a választói visszakapott kúriájában helyezte el. Milyen tervei vannak azzal a gyűjteménnyel?*

– Hát azt szeretném, hogy kiállítsuk az egészet, ha felszabadul a régi épület. Ott számításaink szerint vagy tíz termet rendezünk be. Lesz egy mézőségi, egy széki, egy válaszüti teljes szoba, akkor lesz egy román, lesz egy szász, egy csángó s egy kalotaszegi, hét szoba. De ezen kívül még lesz kiállítva. Rengeteg viselet van, legalább 30 bábu kéne. Román is van. Teljes viselet van máramarosi, beszterce-naszódi, havasi, kalotaszegi, bihari, szilágy-sági – teljes román viselet.

– *A leltározással hogy haladnak?*

– Hát haladunk, ugye, de nincs hova ... Dobozolni kéne. Nincs hova rakjuk, minden össze van zsúfolva. A bútorok is itt-ott hányódnak, ugye restaurálni is kéne őket. Amíg nem lesz meg az új épület, nem tudunk mozdulni. Egyelőre három terem van berendezve, de az is... Nincs perspektíva, zsúfolva van minden. S a molyokkal küzdünk állandóan, mert nem tudjuk szellőztetni. Hát most, ha lejárt ez a buli, akkor kirakunk mindent szellőzni.

– *Mikorra fejezik be az épületet?*

– Hát ígéretet kaptunk most, hogy megkapjuk a pénzt, s akkor jövőre meglesz. Na de fel kéne újítani a régi épületet, kicserélni a villamossági rendszert, a világítótesteket, lepadolni meg minden. Sok munka. Meg ott két ajtó be van falazva, azt ki kéne nyitni, hogy bár három termen, négy termen keresztül lehessen menni, egyikből a másikba. Bútor, minden megvan, textil, viseletek, kerámia mindenik szobához megvan. Egy kalotaszegi csempékályhát akarunk felrakatni, mert megvan a csempe hozzá, zöld madaras csempe. Még több van egy kályhánál. De volt nekem egy szász kályháravaló, de nem volt hol tartsam. Eladtam. Fehér és kék. Eladtam. Volt egy csomó ikonon, nem volt hol tartsam – eladtam. Én már a negyvenes években gyűjtöttem ikont a faluban, református magyar faluban.

– *Zoli bácsi, ha most lenne 18 éves, mit csinálna hasonlóan vagy másképp ebben a földi életben?*

– Hát ha több lehetőség lett volna, több mindent lehetett volna csinálni, csak nem hagyták. Nemcsak a magyar néprajzosok és a folkoristák voltak nacionalistának nyilvánítva, hanem még a románok is. Narodnyik, nacionalista. Azokat is akadályozták, nem hogy a magyart. Főleg a csángókkal. Mert Daróczi Ági Pesten megszólított, hogy a cigányokkal kéne foglalkozni. Mondom, még az hiányzik nekem, a cigányok, akik itt nincsenek elismerve nemzetiségnek. Elég nekem a csángó. Egyszer jöttek a *National Geographic* magazintól, két mikrobuszal. Az egyik mikrobuszon egy cigány házaspár volt Londonból, akik elindultak Spanyolországból egészen Indiáig. S akkor

Víg Rudi még élt Pesten, és megadta a címemet. És megkerestek, de én nem tudtam angolul. Almási Pistát hívtam el, s elmentünk velük. De hát nem lehetett. Mérában kinn voltunk, ott csináltak valamit. S akkor elmentünk, s a Bucsín tetőn találkoztunk mi valami cigányokkal, s lementünk Lészpedig, de nem mertünk jelentkezni. Ott aludtunk az erdő szélében. Vásár volt Buhusban, mentek gyalog a lézpediek, de én nem mutatkoztam. S akkor mikor mentünk, felmentünk az Ojtuz völgyén, és Căiuțon búcsú volt. Körhinta, s egy gyönyörű cigány lány viseletben felült a lovacskára féloldalt, s az került rá a borítóra aztán. Annyival maradtak, sehova nem engedték őket.

– *Köszönjük szépen a beszélgetést.*

Lejegyezte Ilyés Sándor

